

**Arap Şairlerine İzafe Edilen İsim Tamlaması Şeklindeki Mesellerin
Mevrid ve Madribleri**

The Origins and Recipients of Proverbial Expressions Associated with Arab
Poets in the Form of Appositive Noun Phrases

Mahsum TAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı ABD,
Assist. Prof, Siirt University, Faculty of Theology Department of of Arabic
Language and Rhetoric
ebulmina@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-3158-8631

DOI: 10.56720/mevzu.1308670

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Haziran / June 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Ağustos / August 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: Taş, Mahsum. "Arap Şairlerine İzafe Edilen İsim Tamlaması
Şeklindeki Mesellerin Mevrid ve Madribleri ". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (Eylül
2023): 81-111. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1308670>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Arap dilinde dolaylı bir mesaj içeren, belli bir olay veya uzun deneyimler sonucunda ortaya çıkıp toplum tarafından beğenilen, dilden dile dolaşıp yaygınlık kazanan; kısa ve kalıplaşmış veciz ifadelere mesel denilmektedir. Biçim olarak Arap meselleri genellikle cümle şeklinde gelmekle birlikte, bazen isim tamlaması ve "ef'alü min" kalıpları şeklinde de aktarılmıştır. Nesilden nesile aktarılan Arap meselleri, yaşamın birçok alanıyla ilgili çeşitli konular içermektedir. Nitekim Arap tarihinde iz bırakan birçok şahıs, bazen meşhur vasıflarıyla mesel konusu olmuşlardır. Bazen de Arap mesellerinde kılıç, hayvan ve kuş gibi varlıklar, belirgin özellikleri nedeniyle mesel konusu haline gelmiştir. Bunların yanında ünlü Arap şairleri de mesellerin konusu olmuş ve Arap şiiri ve klasik edebî metinlerinde sıklıkla yer almıştır. Bu sebeple Arap şairleri bağlamında söylenip yaygın hale gelen mesellere yer veren şiir ve metinlerin mabnalarının anlaşılması, söz konusu mesellerin Arap edebiyatında ifade ettikleri anlamları bilmeyi gerektirmektedir. Arap mesellerinin her birinin genellikle bir hikayesi vardır. Başka bir ifadeyle her meselin bir mevridi ve madribi bulunmaktadır. Çalışmada meşhur Arap şairleriyle ilgili 14 mesele yer verilmiştir. Bu mesellerin tamamı isim tamlaması formunda rivayet edilmiştir. Her bir meselin mevridi ve madribi açıklanmış ve mesellerin yer aldığı şiir ve edebî metinlerden örnekler aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arap Dili, Arap Şairleri, Mesel, Mevrid, Madrib

Abstract

In Arabic, proverbial expressions, known as "mesel," are short and fixed phrases that contain indirect messages, gain popularity among the community, and circulate from mouth to mouth. They emerge as a result of specific events or long experiences, and are widely accepted. While Arabic proverbs are generally presented in sentence form, they are sometimes conveyed in the form of appositive noun phrases and the "ef'alü min" pattern. Arabic proverbs, which are passed down from generation to generation, encompass various subjects related to different aspects of life. In fact, many notable figures in Arab history have become the subject of proverbs due to their famous characteristics. Additionally, beings such as swords, animals, and birds have also become the subject of proverbs due to their distinct features. Famous Arab

poets have also been the subject of proverbs and are frequently found in Arab poetry and classical literary texts. Therefore, understanding the meanings of poems and texts that include proverbs in the context of Arab poets requires knowledge of the meanings expressed by these proverbs in Arabic literature. Generally, each Arabic proverb has a story behind it. In other words, each proverb has a "mevrid" (origin) and "madrib" (recipient). This study includes 14 proverbs related to famous Arab poets. All of these proverbs are narrated in the form of appositive noun phrases. The origin and recipient of each proverb are explained, and examples are provided from the poems and literary texts in which the proverbs are found.

Keywords: Arabic Language, Arab Poets, Proverb, Origin, Recipient.

Giriş

Meseller, Arap edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Zira Arapların gelenek, âdet ve geçmiş dönemlerine ait bilgileri yansıtmakta ve tarihî seyir içerisinde Arap toplumunda meydana gelen hadiseler hakkında birçok malumata kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda meseller, bir tesadüf eseri olarak değil, gerçekleşen belirli bir olay bağlamında ortaya çıkmış, daha sonra dilden dile dolaşmaya başlamış, toplum tarafından özümsemiş ve böylece yaygınlık kazanmıştır.

Çoğulu أمثال olan مَثَل، sözlükte “benzeyen, sıfat, ibret, alamet ve söz” gibi anlamlara gelmektedir.¹ Arap edebiyatında ise قَوْلٌ سَائِرٌ يُشَبَّهُ بِهِ حَالُ النَّاسِ بِالْأَوَّلِ “Kendi- siyle ikinci olayın durumu ilk olaya benzetilerek söylenmiş olan yaygın sözdür” şeklinde tanımlanmıştır.² Örneğin الصَّيْفُ الصَّيْفُ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ meseli üzerinde tanımlı açıklayacak olursak, yaz mevsiminde bir kadın zengin kocasından boşanarak yoksul biriyle evlenmekte ve araya uzun bir zaman girdikten sonra eski kocasına süt istemeye gelmektedir. Eski kocası kadına، الصَّيْفُ الصَّيْفُ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ “Sen sütü yaz-

¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, thk. Muhammed 'Avad Mur'ib (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 2001), “msl”, 15/70-71; Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dârü Sâdir, 1414), “msl” 11/610, 612.

² Ebü'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 1/1.

da kaybettin” demiştir. Bu söz Araplar arasında meşhur olmuş ve eline geçen fırsatı kollayamayan herkes için kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bir şeyin fırsatını kaçıranın durumu, söz konusu kadının durumuna benzetilmiştir.³ Bu bağlamda mesellerin ilk söylendiği olaya “mevridü'l-mesel”, daha sonra ortaya çıkan ve ilk olaya benzeyen durum “madribü'l-mesel”, aslı hale benzeyen yeni durum için söylenmeye başlamasına ise “darbü'l-mesel” denilmektedir.⁴

Emevîler döneminden itibaren Arap mesellerine dair eserler yazılmaya başlanmıştır. Kaynaklara göre günümüze ulaşan en eski emsâl kitabı, Mufaddal ed-Dabbî'ye (ö. 178/794) ait *Kitâbü'l-Emsâl* adlı eserdir.⁵ Mufaddal ed-Dabbî'den sonra konuyla ilgili çok sayıda eser telif edilmeye başlamıştır. Nitekim aradan fazla bir zaman geçmeden Ebû Feyd Müerric es-Sedûsî (ö. 195/810-11) ve Ebû 'Ubeyd b. Sellâm el-Herevî (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Emsâl* adında birer eser kaleme almışlardır. Ebû Hilâl el-'Askerî'nin (ö. 395/1005) *Cemheretü'l-emsâl*'ı, Ebü'l-Fadl el-Meydânî'nin (ö. 518/1124) *Mecma'u'l-emsâl*'ı ve Ebü'l-Kâsım ez-Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Müstakşâ fi'l-emsâl*'ı konuyla ilgili telif edilmiş en meşhur eserlerdir.⁶

Emsâla dair çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Ancak Arap şairleri ile ilgili meseller herhangi bir çalışmaya konu edilmemiştir. Halbuki söz konusu meseller çok sayıda Arap şiiri ve edebî metinlerinde yer almıştır. Dolayısıyla bu meselleri ihtiva eden şiir ve metinlerin anlamlarının anlaşılması, içerdikleri mesellerin anlaşılmasına bağlı olmaktadır. Bu durum, Arap şairleri ile alakalı meselleri konu edinen bir akademik çalışmayı gerekli kılmaktadır.

³ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 759.

⁴ Ebû Ali Nûruddîn Hasen b. Mes'ûd b. Muhammed el-Yûsî, *Zehrü'l-ekem fi'l-emsâl ve'l-hikem*, thk. Muhammed Haccî-Muhammed el-Ahdar (Mağrib: Dâru'l-Beydâ', 1401/1981), 1/24-25; Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tibî, *Fütûhu'l-gayb fi (ve)'l-keşf'an kınâ'i'r-reyib*, thk. İyâd Muhammed el-Gûc (Dubai: Câizetü Dübey ed-Düveliye li'l-Kur'ânî'l-Kerim, 1434/2013), 2/224.

⁵ Ebu'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ ed-Dabbî, *Kitâbü'l-Emsâl*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru'r-Râidî'l-'Arabî, 1401/1981), 5.

⁶ Bk. Tacettin Uzun, “Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)”, Harran Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi 11/11 (Haziran 2003), 168; İsmail Durmuş, “Mesel” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/293-297.

Bu çalışma sözü edilen probleme bir nebze de olsa çözüm yolunu aralayacak ve böylece Arap dili edebî metinlerin anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Arap Şairleri Bağlamında söylenmiş Meseller

Daha önce de dile getirildiği gibi Arap dilinde çeşitli bağlmlarda söylenmiş çok sayıda meseller vardır. Aşağıda ünlü Arap şairlerine nispet edilerek meydana gelen meşhur meseller yer almaktadır.

1- حُلَّةُ امرئِ القَيْسِ (İmruülkays'ın Kürkü)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Daha önce de dile getirildiği gibi her meselin, bir mevridi (ilk hakkında söylendiği aslı olay) ile madribi (ilk olaya benzeyen ve daha sonra ortaya çıkan olay) vardır. حُلَّةُ امرئِ القَيْسِ ifadesinin ilk kullanıldığı olayla ilgi kaynaklar şöyle bir bilgi aktarmaktadır: Câhiliye devrinin meşhur Arap şairi İmruülkays b. Hucr (ö. 540 dolayları), Bizans İmparatorunun yanına giderek babasının katillerine karşı kendisine yardım etmesini istemiştir. İmparator ona ikramda bulunmuş ve büyük bir orduyu onun emrine vermiştir. Orduyla birlikte imparatorun yanından ayrılınca, İmruülkays'ı sevmeyen bazı dedikoducular onun yanına gelmiş, aleyhine bazı sözler sarf etmiş ve İmruülkays'a yardım etmenin kendisine zarar vereceğini söylemişlerdir. Bunun üzerine imparator, askeri destekten dolayı pişmanlık duymuş, zehirli bir kürk hazırlatmış ve giymesi için bir elçiyle birlikte yolda hareket halinde olan İmruülkays'a göndermiştir. Elbiseyi giyince bedeni yara bere içinde kalmış ve hasta olmaya başlamıştır. Hasta haliyle Ankara'ya ulaşmış ve orada vefat etmiştir.⁷ Bu sebeple kendisine دُو القُرُوح "Yaralı Şair" lakabı verilmiştir.⁸ Nitekim aşağıdaki beyitlerde söz konusu cübbeyi giyince hasta halini şöyle dile getirmektedir:

وَيُدِّلْتُ قُرْحاً دَائِماً بَعْدَ صِحَّةٍ ... وَيُدِّلْتُ بِالنَّعْمَاءِ وَالْحَيْرِ أَنْوَساً

⁷ Olayın detayı için bk. Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Se'âlibî, *Simâri'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003), 179.

⁸ Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luga*, thk. Fuâd Ali Mansûr (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2/389.

Sağlıklı yaşamdan sonra kanlı bir yaraya tebdil edildim. Refah ve bereket dolu hayatım ıstıraplarla yer değiştirildi

وَلَوْ أَنَّ نَوْمًا يُشْتَرَى لَأَشْتَرَيْتُهُ ... قَلِيلًا كَتَغْمِيضِ الْقَطَا حَيْثُ عَرَسَا

Uyku satın alınabilseydi az miktarda da olsa onu satın alırdım. Gecenin son faslında istirahat çekilmiş başırtlak kuşunun uyumak için gözlerini kapatması miktarınca

فَلَوْ أَنَّهَا نَفْسٌ تَمُوتُ جَمِيعَةً ... وَلَكِنَّهَا نَفْسٌ نَسَاقَطُ أَنْفُسًا

Keşke bir anda ruhumu teslim edip kurtulsaydım. Ancak ruhum bedenimden bir anda değil, yavaş yavaş çıkmaktadır.⁹

Darbü'l-Meselin Madribi

Her mesel gibi *حُلَّةُ امْرِئِ الْقَيْسِ* de yukarıda anlatılan belirli bir hadise için söylenmiştir. Ancak daha sonra bu ifade insanlar arasında yaygınlık kazanmış ve güzel görünüp kötü bir sonuçla sonlanan olaylar, fenalık içeren iyilikler ve zarar vermek amacıyla yapılan ikramlar gibi aslî olaya benzeyen durumlar için de söylenmeye başlanmış ve darbü'l-mesel haline gelmiştir. Nitekim Araplar bir olayın, dışta görüldüğü gibi iyi ve güzel olmadığını ifade etmek için *هذه حُلَّةُ امْرِئِ الْقَيْسِ* "Bu, İmruülkays'ın kürkü gibi bir olaydır" ifadesini kullanmaktadırlar.

2- يَوْمَ عَيْدِ- ('Abîd b. Abras'ın Günü)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Câhiliye dönemi Arap şairlerinden 'Abîd b. Abras (ö. 555 [?]), bir gün Hîre hükümdarı Nu'mân b. el-Münzir'in karşısına çıkar. O gün hükümdarın morali çok bozuktur. Nu'mân b. el-Münzir'in mutlu olduğu günlerde kendisiyle karşılaşanlar umduğunu bulmakta, mutsuz olduğunda ise belalarını bulmaktaydılar. Hükümdar onu karşısında bulur bulmaz, "Ey 'Abîd sen bugün öldürüleceksin! Öyleyse bana şu beyitle başlayan şiirini seslendir: أَفْقَرُّ مِنْ أَهْلِيهِ: فَالْمُطَبَّاتُ فَالذُّبُوتُ فَالْمُخُوبُ" Melhûb, Kutabiyât ve Zenûb (yer isimleri) sakinlerinden

⁹ Bk. Se'âlibî, *Simârü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 179.

viran oldu” dedi. ‘Abîd b. Abras tehlikenin farkına vardı, Nu‘mân’ın istediği beytin yerine kimsesizliğini dile getiren aşağıdaki beyti okudu:

أَفْقَرَ مِنْ أَهْلِهِ عَيْبِدُ ... فَالْيَوْمَ لَا يُبْدِي وَلَا يُعِيدُ

‘Abîd ailesinden irak düştü. Onun bugünü ne başlar ne tekrar eder

Bunun üzerine Nu‘mân b. el-Münzir onun öldürülmesini emretti ve ‘Abîd b. Abras öldürüldü.¹⁰

Darbü’l-Meselin Madribi

Yukarıdaki olaydan sonra Araplar arsında يَوْمَ عَيْبِدُ “‘Abîd’in günü” terkibi mesel haline gelmiş ve bu ifade uğursuz, talihsiz ve kötü günler için kullanılmaya başlanmıştır.¹¹ Nitekim şair Ebû Temmâm (ö. 231/846) bir şiirinde söz konusu ifadeyi “kötü gün” anlamında kullanarak şöyle demektedir:¹²

لَمَّا أَظَلَّتْني عَمَائِكُ أَصْبَحَتْ ... تِلْكَ الشُّهُودُ عَلَيَّ وَهِيَ شُهُودِي

(Yağmur) bulutu (misali adeta yağdırdığın bahşişler) beni gölgeleyince, şu aleyhimde tanıklık yapanlar, lehimde tanıklık yapar duruma geldiler

مِنْ بَعْدِ مَا ظَنَّ الأَعَادِي أَنَّهُ ... سَيَكُونُ لِي يَوْمٌ كَيَوْمِ عَيْبِدِ

Düşmanlar, ‘Abîd’in başına gelen günün benzeri benim başıma da geleceğini sandıktan sonra.

3-حُكْمُ لَيْبِدِ (Lebîd’in Kanunu)

Darbü’l-Meselin Mevridi

¹⁰ Nu‘mân b. el-Münzir ile ‘Abîd b. Abras arasında gerçekleşen diyalog için bk. Se‘âlibî, *Simârü’l-kulûb fi’l-muzâf ve’l-mensûb*, 180.

¹¹ Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Reb’u’l-ibrâr ve nusûsü’l-ahbâr*, (Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî, 1412), 1/72.

¹² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ali b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrizî, *Şerhu Dîvânî Ebî Temmâm*, nşr. Râci el-Esmer (Beyrut: Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî, 1993), 1/212.

Muhadram şairlerinden Lebîd b. Rebî'a (ö. 40/660), vefatından sonra nasıl davranacaklarına dair iki kızına bazı tavsiyelerde bulunarak şöyle demiştir.¹³

فَقُومَا فُقُومَا بِالَّذِي قَدْ عَلِمْتُمَا ... وَلَا تُحْمِشَا وَجْهَهَا وَلَا تُخْلِقَا شَعْرَ

(Öldükten sonra) benim hakkımda bildiklerinizi söyleyiniz! Sakın yüzünüzü tirmalamayın ve saçlarınızı yolmayın!

وَقُولَا هُوَ الْمَرْءُ الَّذِي لَا خَلِيلَ لَهُ ... أَضَاعَ، وَلَا خَانَ الصَّدِيقَ وَلَا غَدَرَ

Ve (benim hakkımda) deyiniz ki o, dostunu harcamayan ve arkadaşına ihanet ve vefasızlık yapmayan bir kişiydi

إِلَى الْحَوْلِ ثُمَّ اسْمُ السَّلَامِ عَلَيْنَا ... وَمَنْ يَبْكُ حَوْلًا كَامِلًا فَقَدْ اعْتَدَرَ

Bir seneye kadar yasımı tutun, daha sonra güle güle size! Kim bir sene boyunca yas tutup ağlarsa mazurdur

Lebîd b. Rebî'a'nın yukarıdaki şiirinden anlaşıldığı üzere yas tutma süresi bir yıla kadar sürer. Bir yıldan sonra vefat eden kişiye ağıt yakılmaz, yası tutulmaz ve hayat kaldığı yerden devam eder.

Darbü'l-Meselin Madribi

Lebîd'in söz konusu şiirinden sonra Araplar arsında *حُكْمٌ لَيْبِدٍ* "Lebîd'in kanunu" şeklinde bir darbü'l-mesel yaygınlaşmış ve *حُكْمٌ لَيْبِدٍ* ifadesi, yakın veya sevilen bir kişinin ölmesi ya da uzak bir yere gitmesi durumunda bir yıldan fazla ayrılık hasretinin çekilmemesi ve arkasından ağlanmaması anlamlarında kullanılmıştır.¹⁴ Nitekim el-Kâdî Ebû Muhammed et-Tüçîbî (ö. 635/1237) babasına yazdığı bir mersiye şiirinde, Lebîd'in kanununa aldırış etmeden yıllar geçse de ölümünden dolayı babasına ağlamaya devam edeceğini belirterek şöyle demektedir:¹⁵

¹³ Ebû Akîl Lebîd b. Rebî'a b. Mâlik b. Ca'fer el-Âmirî, *Dîvânü Lebîb b. Rebî'a el-Âmirî*, nşr. Hamdû Tammâs (b.y.: Dâru'l-Ma'rife, 2004), 51.

¹⁴ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 180.

¹⁵ Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnavut-Türki Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2000), 17/229.

سأبكيه ما دمْتُ ذا مقلّةٍ ... وأعصي العواذِلَ والعُدلًا

Gözyaşlarım aktıkça ona (babama) ağlamaya devam edeceğim ve kınayan erkek ve kadınlara karşı geleceğim

وأتركُ حكمَ ليبيدٍ سُدىً ... كما يَسْخُ الأجرُ الأولا

Lebîd'in kanununu terk ederek onu geçersiz sayacağım

Sonra gelenin öncesini nesh ettiği gibi

Görüldüğü üzere yukarıdaki şiirinde Ebû Muhammed et-Tüçibî darbü'l-mesel haline gelen حكم ليبيد ifadesine yer vermiş ve ölen kişinin ardında bir yıl yas tutma anlamında kullanmıştır.

Yine şair Ebû Temmâm da aşağıdaki beyitte حكم ليبيد ifadesini aynı anlamda kullanarak şöyle demektedir:¹⁶

ظَعُنُوا فَكَانَ بُكَايَ حَوْلًا كَامِلًا ... ثُمَّ ارْعُوَيْثُ وَذَاكَ حُكْمٌ لَيْبِيدٍ

Göç edip gittiler. Onlar gidince arklarında bir yıl boyunca ağladım. Sonra ağlamaktan vazgeçtim. Nitekim bu, Lebîd'in kanunudur.

4- حَوْلِيَّاتُ زُهَيْرٍ (Züheyr'in yıllıkları)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Kaynakların verdiği bilgiye göre muallaka şairlerinden Züheyr b. Ebû Sülmâ (ö. 609) bir kasideyi, bazı rivayetlerde bir ay bazılarında ise bir gece gibi kısa bir zaman diliminde yazardı. Ancak yazdığı kasideyi hemen insanlarla paylaşmaz, bir sene boyunca onu düzeltir ve ince bir eleştiri süzgecinden geçirirdi.¹⁷ Arap edebiyatında özenle kaleme alınan ve bir yıl gibi uzun bir zaman içinde hazırlanan Züheyr'in uzun kasideleri, حَوْلِيَّاتُ زُهَيْرٍ "Züheyr'in yıllık-

¹⁶ Hatîb et-Tebrîzî, Şerhu Dîvâni Ebî Temmâm, 1/207.

¹⁷ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, Hizânetü'l-edebe, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1997/1418), 2/335; Ebü'l-Feth Abdürrahîm b. Abdurrahmân el-'Abbâsî, Ma'âhidü'l-t-tansîs 'ala şevâhidi'l-t-telhîs, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, ts.), 1/329.

ları” adıyla anılmıştır.¹⁸ Nitekim Ebû Bekr el-Hârizmî (ö. 383/993), Arap edebiyatı açısından Zühey’r’in yıllıklarının önemine işaret etmiş ve klasik Arap şairlerinin başarılı oldukları alanlara dikkat çekerek şöyle demiştir: Zühey’r’in havliyyâtını (bir yıl boyunca özenle hazırlanan şiirleri), Nâbiğâ’nın i’tizârâtını (özür dilemeye dair şiirleri), Hutay’e’nin hicivlerini, Kümeyt’in Hâşimiyyâtını (Hâşimoğulları’nın sevgisini dile getiren şiirleri), Cerîr ve Ferezdak’ın nekâizini (atışma temalı şiirleri), Ebû Nüvâs’ın hamriyyâtını (şaraba dair şiirleri), Ebü’l-Atâhiye’nin zühdiyyâtını (Zühd temalı şiirleri), Ebû Temmâm’ın mersiyelerini, Buhturî’nin medihlerini (övgü şiirleri), İbnü’l-Mu’tezz’in teşbihlerini, Saneverî’nin ravziyyâtını (bahçe ve çiçek tasvirlerine dair şiirleri), Küşâcîm’in letâifini (zarafet içerikli şiirlerini), Mütenebbî’nin kalâidini (gerdanlık gibi süslü şiirleri) okuyup da şair olamayanın Allah ömrünü kısalt-sın.”¹⁹

Darbü’l-Meselin Madribi

Arap edebiyatında حَوْلِيَّاتٌ زُهَيْرٌ ifadesi darbü’l-mesel olmuş ve bu terkip, titizlikle kaleme alınan, kaliteli ve üstün edebî güzelliklere sahip olan şiirler için kullanılmaya başlanmıştır.²⁰ Nitekim bir Arap şiirinin zarafet ve güzelliği vurgulanırken, شِعْرُ فُلَانٍ أَحْسَنُ مِنْ حَوْلِيَّاتِ زُهَيْرٍ “filan kişinin şiiri Zühey’r’in havliyyâtından daha güzeldir.”, هَذَا مِنْ حَوْلِيَّاتِ زُهَيْرٍ, “Bu şiir, Zühey’r’in havliyyâtındandır.” şeklindeki ifadeler yaygınlık kazanmıştır.²¹

5-صَحِيفَةُ الْمُتَلَمِّسِ (Mütelemmis’in Mektubu)

Darbü’l-Meselin Mevridi

Tarafe b. ‘Abd (ö. 564 [?]) ile dayısı şair Mütelemmis (ö. 569 veya 580) Kral ‘Amr b. Hind’in sarayına sık sık gidip geliyorlardı. Krala iki meşhur şai-

¹⁸ Ebü’l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî, *el-Hasâ’is*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (b.y.: Dâru’l-Kütübî’l-Misriyye, ts.), 1/324; Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî* (Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, 1995), 1/327.

¹⁹ Alâüddîn Ali b. Abdullâh el-Bahâî el-Gazûlî, *Metâli’u’l-büdûr fi menâzili’s-sürûr* (b.y.: İdâretü’l-Vatan, 1299), 1/215.

²⁰ Se’âlibî, *Simâri’l-kulûb fi’l-mudâf ve’l-mensûb*, , 180.

²¹ İbrâhîm b. Nâsîf b. Abdillâh b. Nâsîf b. Canbulat el-Yâzicî, *Nüc’atü’r-râ’id ve şir’atü’l-oârid fi’l-müterâdif ve’l-mütevarid* (Mısır: Matba’atü’l-Ma’ârif, 1905), 2/44.

rin şiirleriyle kendisini hicvettiklerine dair haber geldi. Buna çok öfkelenen kral onları öldürmeye karar verdi. Kendilerine mühürlü birer mektup vererek lâıyk oldukları hediyeleri almak üzere Bahreyn valisine götürmelerini istedi. Mükâfat hevesiyle yola düşen Mütelemmis ve Tarafe, Neced yakınlarına geldiklerinde yol kenarında duran ahmak görünümlü bir ihtiyarla karşılaştılar. İhtiyar adam, bir eliyle elindeki ekmeği yiyor, diğer eliyle elbisesinden bit çıkarıp öldürüyordu. Mütelemmis, “hayatımda bugün gördüğüm bu ihtiyar adamdan daha ahmak birini görmedim” demesi üzerine ihtiyar, “ahmak olduğuma dair neyi gördün? Kötü olan bir şeyi bedenimden çıkarıyor, iyi olanı mideme indiriyor ve düşmanımı öldürüyorum. Ölüm fermanını kendi elinde taşıyan adam benden daha ahmaktır.” dedi. Bunun üzerine Mütelemmis elindeki mektuptan kuşkulandı ve okuma yazması olmadığı için mektubu yanlarına gelen bir köleye vererek açıp okumasını istedi. Mektupta kral, Bahreyn valisinden Mütelemmis’in ellerini ve ayaklarını kesip sağ olarak gömmesini istiyordu. Mütelemmis, mektubun muhtevasından haberdar olunca köleden mektubu aldı ve Hîre nehrine attı. Tarafe’nin mektubunu da açtırmak istedi, fakat Tarafe razı olmadı. Tarafe Bahreyn’e gitti ve mektubu valiye teslim etti. Vali mektubu okuyunca kralın kendisinden Tarafe’yi öldürmesini istediğini öğrendi. Sonunda Bahreyn Valisi tarafından feci bir şekilde öldürüldü.²²

Darbü’l-Meselin Madribi

Yukarıda anlatılan olaydan sonra صَحِيفَةُ الْمُتَلَمِّسِ sözü Araplar arasında “ölüm fermanını elinde taşıyan kimse” anlamında darbü’l-mesel haline gelmiştir. Bu söz daha sonra gelen şairler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim Mervân b. el-Hakem (ö. 65/685), Ferezdak’a (ö. 114/732) bir mektup vermiş ve bir valisine göndermiştir. Ferezdak, mektubu teslim edince vali tarafından ödüllendirileceğini sanmıştır. Yolda mektubun içerisinde, vali tarafından cezalandırılıp hapse atılması emri yazıldığını öğrenince kendisine hitaben şöyle bir beyit söylemiştir:²³

أَلْقِي الصَّحِيفَةَ يَا فَرَزْدَقُ لَا تَكُنْ ... نَكْرَاءَ مِثْلَ صَحِيفَةِ الْمُتَلَمِّسِ

Ey Ferezdak mektubu at ki uğursuz olmasın! Mütelemmisin mektubu gibi

²² Se’âlibî, *Simâriü’l-kulûb fi’l-mudâf ve’l-mensûb*, , 181-182.

²³ Bk. Safedî, *el-Vâfi bi’l-vefeyât*, 27/226.

Yine Kâdî Şüreyh (ö. 80/699) oğlunun hocasına bir şiir gönderir. Şiirde oğlunu şikâyet eder, köpeklerle çok oynadığı ve kötü arkadaşlarla arkadaşlık yaptığı için namazı terk ettiğini belirtir. Bu sebeple Şüreyh, oğluyla birlikte bir mektup gönderir ve mektupta hocasından oğluna ceza vermesini talep ederek şöyle der:²⁴

تَرَكَ الصَّلَاةَ لِأَكْلِهَا بِمَا ... نَحْوُ الْهَرَّاشِ مَعَ الْعَوَاةِ الرَّجْسِ

Namazı terk etti köpekler için, onları dövüştürüyor yoldan çıkmış kötü insanlarla birlikte

فَلْيَأْتِيَنَّكَ غَادِيًا بِصَحِيفَةٍ ... نَكْدَاءٍ مِثْلَ صَحِيفَةِ الْمُتَلَمِّسِ

Yarın erken sana bir mektup getirecektir. Mütelemmis'in mekubu gibi sertlik içeren bir mektup

6- فِدْحُ ابْنِ مُكْبِلٍ (İbn Mukbil'in Oku)

Darbü'l-Meselin Mevridi

İbn Mukbil olarak tanınan ve muhadram şairlerden olan Ebû Kâ'b Temîm b. Übey (ö. 70/689'dan sonra), şiirlerinde kumar oyunlarında ve vahşi hayvanları avlamada kullandığı okunu sıklıkla tasvir etmiştir. İbn Kuteybe ed-Dîneverî'ye göre (ö. 276/889) Arap şairleri arasında oku en güzel tasvir eden İbn Mukbil'dir.²⁵ Okunu güzel tasvir ettiği şiirlerinden biri aşağıdaki iki beyittir:²⁶

غَدَا وَهُوَ مَجْدُولٌ فَرَّاحٌ كَأَنَّهُ ... مِنَ الصَّكِّ وَالتَّغْلِيْبِ فِي الْكَنْفِ أَفْطَحُ

(Okum) sabahleyin incecik olup sert idi. (Gün boyu) vurmaktan ve elden ele do-laşmaktan akşam vakti gevşeyip genişledi

خَرُوجٌ مِنَ الْعُمَى إِذَا صَاكَ صَكَّهُ ... بَدَا وَالْعَيْوُؤُ الْمُسْتَكْفَمَةُ تَلْمَحُ

²⁴ Se'âlibî, *Simâriü'l-ku'lûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 182.

²⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'* (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1423), 1/1448.

²⁶ Ebû Kâ'b Temîm b. Übey b. Mukbil b. Avf el-Aclânî el-Âmirî, *Dîvânü İbn Mukbil*, thk. İzzet Hasan (Dimaşk: İhyâü't-Türâsi'l-Kadîm, 1962/1381), 28-29.

(Kumar amacıyla belirlenen yere) vurulup diğer oklarla bir arada olduğunda çabukça yerinden çıkıp görünür hale gelir (böylece kumar oyununu kazanılırdı)

Darbü'l-Meselin Madribi

İbn Mukbil'in oku hem güzel hem de başarılı bir ok olması sebebiyle darbü'l-meselin haline gelmiş, beğenilen güzel şeyler ve başarılı olanlar için قَدْخِ ابْنِ مُقْبِلِ ifadesi kullanılmıştır. Nitekim Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705), Haccâc'a (ö. 95/714) gönderdiği bir mektupta مَا إِنْ أَرَى لَكَ مِثْلًا إِلَّا قَدْخِ ابْنَ مُقْبِلِ "Bana göre İbn Mukbil'in oku dışında senin benzerin yoktur" ifadesine yer vermiştir. Ancak Haccâc bu ifadenin ne alama geldiğini anlayamamış ve bundan dolayı üzül-müştür. Bir gün Arap edebiyatı ve şiiri hakkında bilgi sahibi olan İbn Kuteybe, Haccâc'ın yanına gelmiştir. Haccâc ona söz konusu ifadenin anlamını sorunca İbn Kuteybe, أَبَشِّرْ أَيُّهَا الْأَمِيرُ فَإِنَّهُ قَدْ مَدَحَكَ "müjdelers olsun ey emir o, seni bu ifadeyle övmüştür" diye yanıt vermiştir.²⁷

7- لِسَانُ حَسَّانٍ (Hassân'ın Dili)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Hem İslâm'dan önce hem de Müslüman olduktan sonra Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), kılıç keskinliğindeki diliyle muhaliflerini hicvetmiştir. Nitekim o, şiirindeki üslubunun sertliğine şu ifadelerle işaret etmektedir: وَاللَّهِ إِنْ لَوْ وَضَعْتُهُ عَلَى شَعْرٍ لَخَلَقَهُ أَوْ عَلَى صَخْرٍ لَفَلَقَهُ "Allah'a yemin olsun bu dilimi saçın üzerine koyarsam onu tıraşlayacak, kayanın üstüne bırakırsam parçalayacaktır."²⁸ Hassân b. Sâbit'e ait olan aşağıdaki beyitler de onun dilinin keskin, üslubunun sert olduğunu göstermektedir:²⁹

لِسَانِي وَسَيْفِي صَارِمَانِ كِلَاهُمَا ... وَيَبْلُغُ مَا لَا يَبْلُغُ السَّيْفُ مَدُودِي

Hem dilim hem de kılıcım keskindir. Kılıcımın ulaşamadığına dilim ulaşmaktadır.

²⁷ Se'âlibî, *Simâriü'l-kuşûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 182.

²⁸ Ebû Osmân 'Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beyrut: Dârü'l-Hilâl, 1423), 1/73.

²⁹ Ebü'l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Sifriü's-sa'âde ve sefriü'l-ifâde*, thk. Muhammed ed-Dâli (Beyrut: Dârü Sâdir, 1995/1415), 1/378.

Hassân b. Sâbit'in üslubu sert ve keskin olmakla birlikte akıcı, güçlü ve etkileyiciydi. Yine dilinin çok uzun olduğuna, dilinin başında bir ben olup yılanların diline benzediğine dair rivayetler de vardır.³⁰ Nitekim Hâris b. Avf'ı (ö.?) eleştiren bir şiir yazınca Hâris, Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve ona şöyle demiştir: أَجْرِي مِنْ لِسَانِ حَسَّانَ فَلَوْ مَرَجَ بِهِ الْبَحْرُ لَأَمْتَرَجَ "Beni Hassân'ın dilinden kurtar. Zira onun diliyle deniz karıştırılırsa denizin rengi değişir."³¹

Darbü'l-Meselin Madribi

Yukarıda zikredenlerden dolayı Arap edebiyatında لِسَانُ حَسَّانِ ifadesi uzunluk, akıcılık ve keskinlik anlamında darbü'l-mesel olarak kullanılmaktadır.³² Nitekim Araplar arsında شَكَرَهُ شُكْرَ حَسَّانٍ لَيْلَ عَسَّانٍ "Hassân'ın Gassânîler'e teşekkür ettiği gibi ona teşekkür etti.", "لَأَشْكُرَنَّكَ مِلَّةَ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ شُكْرَ حَسَّانٍ إِلَى عَسَّانٍ "Hassân'ın Gassân'a teşekkür ettiği gibi ben de tüm kalbim ve dilimle sana teşekkür edeceğim." gibi ifadeler meşhur olmuş, etkileyici, uzun ve akıcı bir üslupla birini methetme anlamında kullanılmıştır.³³ Yine birinin akıcı üslubu anlatılırken, وَعِنْدَهُ لِسَانٌ مِثْلُ لِسَانِ حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ "Onun, Hassân'ın dili gibi bir dili vardır." şeklinde bir ifadeye yer verilmektedir.³⁴

8- سَيْفُ الْفَرَزْدَقِ (Ferezdak'ın Kılıcı)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Ferezdak (ö. 114/732) şiirlerinde savaş, yiğitlik ve kılıçlardan çokça söz etmektedir. Emevî halifesi Süleymân b. Abdülmelik (ö. 99/717) onu küçük düşürmek istemiştir. Bu sebeple iri yapılı Rûm asıllı bir savaş esiriyle anlaşmış ve ona, "Ferzdak seni kılıçla vurmaya çalışınca onu korkutursan seni serbest bırakacağım" demiştir. Esir bunu kabul etmiştir. Ertesi gün esir halifenin huzuruna getirilmiş, halife esiri öldürmesi için Ferezdak'ın eline kesmeyen ve

³⁰ Ebü'l-Kâsim Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşşerî, *el-Fâ'ik fî garîbi'l-ḥadîs*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Lübnan: Dârü'l-Ma'rîfe, ts.), 2/92.

³¹ Zemaşşerî, *Rebî'u'l-ebâr ve nusûsü'l-ahbâr*, 5/303.

³² Se'âlibî, *Simâriü'l-ḳulûb fî'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 184.

³³ Ebü Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yahyâ el-Vatvât, *Gurerü'l-hasâ'isi'l-vâdîha ve 'urerü'n-nekâ'izi'l-fâdîha*, thk. İbrâhîm Şemsüddîn (Betrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008/1429), 351; Se'âlibî, *Simâriü'l-ḳulûb fî'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 184.

³⁴ Vatvât, *Gurerü'l-hasâ'isi'l-vâdîha*, 351.

körelmiş bir kılıç vermiştir. Öldürmesi için vur emrini verince Ferezdak kılıcını çekmiş ve esiri vurmuştur. Ancak kılıç ona herhangi bir zarar verememiştir. Bunun üzerine esir kaşlarını çatmış ve bağırıp çağırmıştır. Ferezdak korkup titremeye başlamış ve kılıcı elinden düşmüştür. Süleymân b. Abdülmelik ile meclisinde bulunanlar gülmeye başlamış ve böylece utanılacak bir duruma düşmüştür.³⁵ Ancak Ferezdak hemen durumu toparlamaya çalışmış ve aşağıdaki beyitleri söylemeye başlamıştır:³⁶

أَيُعَجَبُ النَّاسُ أَنْ أَضْحَكَتْ سَيِّدَهُمْ ... خَلِيفَةَ اللَّهِ يُسَسِّئِي بِهِ الْمَطَرُ

Efendilerini güldürdüm diye insanlar garipsiyor mu? Yüzü suyu hürmetine yağmurun istenildiği Allah'ın halifesi olan liderleri

لَمْ يَنْبُ سَيْفِي مِنْ رُعْبٍ وَلَا دَهْشٍ ... عَنِ الْأَسِيرِ وَلَكِنْ أَحْرَ الْقَدْرُ

Kurku veya dehşetten dolayı kılıcım, esiri iskalamadı. Onun ecelini geciktiren kaderin ta kendisiydi

وَلَنْ يُقَدِّمَ نَفْسًا قَبْلَ مِيتَتِهَا ... جَمْعُ الْيَدَيْنِ وَلَا الصَّنْصَامَةُ الذَّكْرُ

Ölümünden önce hiçbir canlının ecelini öne alamaz; ne ellerinin bağlı olması ne de keskin erkek kılıçlar

Darbü'l-Meselin Madribi

Ferezdak'ın başına gelen yukarıdaki olaydan sonra Araplar arasında سَيْفُ الْفَرَزْدَقِ ifadesi darbü'l-mesel olmuş ve "korkak bir kişinin eline körelmiş bir kılıç vermek, kesmeyen kılıç" anlamlarında kullanılmıştır.³⁷ Nitekim Büveyhî veziri İbnü'l-'Amîd (ö. 360/970), hocası olan İbn Semeke'ye (ö. 350/961) aşağıdaki mektubu göndermiş ve سَيْفُ الْفَرَزْدَقِ ifadesini körelmiş kılıç anlamında kullanmış-

³⁵ Ebü Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ, *Şerhü Nekâ'izi Cerîr ve'l-Ferezdak*, thk. İbrâhîm Hür-Velîd Mahmûd Hâlis (Ebûzabî: el-Mecme'u's-Sekâfi, 1998) 2/553; Se'âlibî, *Simârü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 184.

³⁶ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdü, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (b.y.: Dârü Mektebeti'l-Hayât, 1986), 22.

³⁷ Ebü'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ ed-Demîrî, *Muhtasarü'l-Gayssi'l-müseccem fi Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem*, thk. Cemil Abdullah 'Uveyda (b.y.: Dârü'l-'Ulûm, 2008/1429), 106.

38 *فِيمَا ادَّعَيْتُهُ فَإِنْ لَمْ أُنْفَعْ فَدَمِي حَلَالٌ لَكَ فَافْتُلْنِي بِسَيْفِ الْفَرَزْدَقِ وَكُلِّي بِخَلِّ وَخَزْدَلِ وَالسَّلَامِ جَزَيْتُ جَعَلْتُ فِدَاءَكَ مَا قُلْتُهُ وَاخْتَبَرْتَنِي*
 “Söylediklerimi dene! (Allah beni sana feda etsin) İddia ettiklerimde beni sına! Eğer yapmazsam kanım sana helal olsun. Beni Ferezdak’ın kılıcıyla öldür, sirke ve hardal yedir! Selamlar!”

9- بِنَاتُ نُصَيْبٍ (Nusayb’ın Kızları)

Darbü’l-Meselin Mevridi

Arap şairi Nusayb b. Rabâh (ö. 108/726), yetenekli ve usta bir şairdir. Şiirlerindeki üslup, eşsiz bir güzelliğe sahip olup kullanılan ifadeler özenle seçilmiştir. Dolayısıyla çağdaşı olan tanınmış bazı şairler tarafından şairliği kabul görmüş ve övülmüştür.³⁹ Nitekim şair Cerîr’e Nusayb’ın şairliği sorulunca, *هُوَ أَشْعَرُ أَهْلِ جَلْدَتِهِ* “Kavminin en iyi şairidir.” demiştir.⁴⁰ Nusayb, Sudan asıllı, siyahî bir köle şairdi. Çok sevdiği birkaç kızı vardı. Kızları da kendisi gibi siyahî idiler. Onların mevâlî ile evlenmelerini istemiyordu. Siyahî oldukları için Araplar da kızlarına talip olmuyordu. Bu sebeple kızları evde kalıp evlenemediler. Kızlarının evde kalmalarına üzülen Nusayb, şanssızlıklarını şu ifadelerle dile getirmektedir:⁴¹

كَسَدْنَا مِنَ الْفَقْرِ فِي بَيْتِهِمْ ... وَقَدْ زَادَهُمْ سُوَادِي كَسُودًا

Evlerinde yoksulluktan dolayı rağbet görmediler. Benim siyahî oluşum, onlara olan rağbetsizliği daha da artırdı

Şair Nusayb değişik münasebetlerle, kızlarının evlenememelerini kendisi gibi siyahî olmalarına bağlamakta ve kendileri için bu durumu bir talihsizlik olarak görmektedir. Nitekim kendisine kızlarının evlilik durumları hakkında soru soran birine, *صَبَبْتُ عَلَيْهِمْ مِنْ جَلْدِي فَكَسَدْنَا عَلَى* “Benden dolayı deri renkleri siyah oldu, bu sebeple evde kaldılar.” şeklinde bir yanıt vermiştir.⁴²

38 Se’âlibî, *Simâriü’l-kulûb fi’l-mudâf ve’l-mensûb*, , 185.

39 Şair Nusayb hakkında detay bilgi için bk. Ebü’l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-İsfahânî, *el-Egânî*, thk. İhsan Abbâs vd. (Beyrut, Dâru Sâdır, 2008), 1/214-243.

40 Se’âlibî, *Simâriü’l-kulûb fi’l-mudâf ve’l-mensûb*, , 186.

41 Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Zirikli, *el-A’lâm* (b.y.: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 2002), 8/32.

42 Zirikli, *el-A’lâm*, 8/32.

Darbü'l-Meselin Madribi

Zamanla Arap şairleri بنات نُصَيْب ifadesine sıklıkla yer vermiş, “istenmeyen, arzu edilmeyen ve ilgi görmeyen bir şey veya kimse” anlamında kullanılmış ve darbü'l-mesel haline gelmiştir. Söz gelimi şair Ebû Temmâm aşağıdaki beyitlerde Muhammed b. Abdilmelik ez-Zeyyât'ı (ö. 233/847) methetmiş, övgüyü hakketmeyenleri kafiyeli şiirlerle övülmeye engel olduğunu belirtmiş ve بنات نُصَيْب terkiibini söz konusu anlamda kullanmıştır:⁴³

أما القوايى فقدُ حصَّنتُ عُذْرَها ... فما يُصابُ دمُّ منها ولا سَلْبُ

Bakire şiirlerin namusunu korudun. Dolayısıyla onların ne kanı akıtılabilir ne de zorla alıkonulabilirler

مَنْعَتْ إِلا مِنَ الْأَكْفَاءِ مَنْكَحَها ... وكان مِنْكَ عَلَيْها العَطْفُ والحدَبُ

Onları ancak denk olanlarla evlendirmeye izin verdin ve sen onlara karşı çok şefkatliydin

ولو عَضَلْتِ عن الْأَكْفَاءِ أَيْمَها ... ولمَّ يَكُنْ لَكَ في أَطْهَارِها أَرْبُ

Dullarını denkleriyle evlenmeye izin verseydin, senin için temizlik dönemlerinde bir arzu olmazdı

كَانَتْ بَناتُ نُصَيْبٍ حِينَ صَنَّ بِها ... على المَوالى ولم تُخْفَلِ بِها العَرَبُ

Bu durumda şiirlerin Nusayb'ın kızları gibi olurlardı, hani babaları onları mevâlîye vermediği gibi Araplar da onlara iltifat etmemişti

10- غَزَلُ ابْنِ أَبِي رَبِيعَةَ- (İbn Ebû Rebî'a'nın Gazeli)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Ünlü aşk şairi Ömer b. Ebû Rebî'a (ö. 93/711-12), gazel şiirlerini en güzel yazan Arap şair olarak bilinmektedir. Şiirlerinin konusu tamamen gazele mahsus olup Arap şiirinin ana konularından olan hiciv, fahr ve medih gibi konularda şiir yazmamıştır. Nitekim Emevî halifesi Hişâm b. Abdilmelik (ö. 125/743) bir gün kendisine, “Neden şiirlerinle bizi medih etmiyorsun?” de-

⁴³ Tebrizî, Şerhu Dîvâni Ebî Temmâm, 1/138.

yince, İbn Ebû Rebî'a ona şöyle cevap vermiştir: *إِنِّي أَمَدَحُ الْبِسَاءَ لَا الرَّجَالَ* "Ben erkekleri değil, kadınları methederim".⁴⁴ Asmaî (ö. 216/831) onun gazel şiirdeki otoritesine şu ifadelerle işaret etmektedir: *وَكُلُّ شِعْرِ قَيْلٍ فِي الْعَزَلِ غَلَبَ عَلَيْهِ ابْنُ أَبِي رَبِيعَةَ* "Gazelle ilgili söylenen her şiir, İbn Ebû Rebî'a'nın şiirlerine yenilmiştir."⁴⁵

Ömer b. Ebû Rebî'a, çeşitli münasebetlerle karşılaşp beğendiği kadınlara karşı duygularını şiirle ifade etmekte ve onları gazellerine konu yapmaktadır. Gazellerine konu olanlar genellikle soylu kişiler ve halifelerin kızları olmuştur. Bu bakımdan Se'âlibî'nin de dediği gibi İbn Ebû Rebî'a, *إِنِّي لِأَعْشِقُ الشَّرْفَ كَمَا يَعِشِقُ* "Başka insanlar güzelliğe âşık iken ben, soya âşığıım" ifadesiyle özetlenen bir anlayışa sahip olmuştur.⁴⁶ Abdülmelik b. Mervân'ın (ö. 86/705) huzurunda söyleyip beğenisini kazandığı gazel şiirlerinden biri üç beyitten oluşan aşağıdaki şiirdir:⁴⁷

فَمَا لَيْتَ أَنِّي حَيْثُ تَدُونُو مَيْتِي ... سَمَّمْتُ الَّذِي مَا بَيْنَ عَيْنَيْكَ وَالْقَمِ

Keşke ölümüm yaklaştığında, iki gözünle ağzın arasındakini koklayaydım

وَلَيْتَ طَهْوَرِي كَانَ رِيْفَاكَ كَلَّةً ... وَلَيْتَ خُوطِي مِنْ مُشَاشِكَ وَالْدَمِّ

Keşke temizleyici suyum senin tükürüğün olaydı ve (güzel koku vermesi için) keşke kefenimin arasına iliğın ve kanın konulaydı

وَلَيْتَ سَلِيمِي فِي الْمَنَامِ ضَجِيعَتِي ... لَدَى الْجَنَّةِ الْخَضْرَاءِ أَوْ فِي جَهَنَّمَ

Keşke Süleymâ (sevgilisi) rüyada benim yanımda yatsaydı; yemyeşil cennette veya cehennemde

Darbü'l-Meselin Madribi

Gazel şiirinde büyük bir yeteneğe sahip olduğundan dolayı Arap edebiyatında *عَزَلُ ابْنِ أَبِي رَبِيعَةَ* ifadesi meşhur olmuş ve söz konusu ifade darbü'l-meselin

⁴⁴ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 187.

⁴⁵ Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî, *Târîhu Dımaşk*, thk. 'Amr b. Garame el-'Amrevî (b.y.: Dârü'l-Fikr, 1995), 9/283.

⁴⁶ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 187.

⁴⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân, ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1413/1993), 7/184.

haline gelmiştir. Nitekim Büveyhî veziri, edip ve şair Sâhib b. 'Abbâd (ö. 385/995) gazel şiirinde usta olan arkadaşına bir mektup gönderirken bu darbü'l-meseli kullanarak şöyle demiştir: *أَنْتَ أَغْرُلُ مِنْ عُمَرَ إِذَا حَجَّ وَعَتَمَرَ* "Hac ve Umre yaparken Ömer'in söylediği gazel şiirlerinden daha güzel gazel şiiri söylersin." Sâhib b. 'Abbâd'ın *عَتَمَرَ إِذَا حَجَّ وَعَتَمَرَ* şeklindeki ifadeye vurgu yapmasının nedeni, Ömer b. Ebû Rebî'a'nın gazel şiirlerinin çoğunun, hac ve umre esnasında yüzlerini gördüğü soylu kadınlara yönelik olmasıdır.⁴⁸

11- عَيْنُ بَشَّارٍ (Beşşâr'ın Gözleri)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Şair Beşşâr b. Bürd (ö. 167/783-84, iki gözü kör olarak dünyaya gelmiştir. Gözleri dışarıya doğru çıkıktı. Üzerlerinde ise kırmızı bir et parçası vardı. Dolayısıyla gözlerinin çirkin bir manzarası vardı.⁴⁹ Körlüğünün ezikliğini telâfi etmek ve hakir görülmenin meydana getirdiği intikam duygularını tatmin etmek için şiirlerinde âmâ oluşuyla övünmüştür. Aşağıdaki şiiri onun bu durumunu açıkça göstermektedir:⁵⁰

وَعَيَّرَنِي الْأَعْدَاءُ وَالْعَيْبُ فِيهِمْ ... وَلَيْسَ بَعَارٍ أَنْ يُقَالَ ضَرِيرٌ

(Kör olduğumdan dolayı) düşmanlarım beni ayıpladılar, halbuki kusur onlardadır. Birine "kör" denilmesi utanılacak bir durum değildir

إِذَا أَبْصَرَ الْمَرْءُ الْمَرْوَةَ وَالْتَمَى ... فَإِنَّ عَمَى الْعَيْنَيْنِ لَيْسَ يَضِيرُ

Kişi takva ve insanlığın bilincine varıyor ise gözlerinin kör olması halel getirmez

رَأَيْتُ الْعَمَى أَجْرًا وَدُخْرًا وَعَصْمَةً ... وَإِنِّي إِلَى تِلْكَ الثَّلَاثِ فَقِيرٌ

Körlüğü bir mükâfat, yatırım ve günahlardan korunma olarak görüyorum. Zaten ben de bu üç şeye muhtacım.

Beşşâr b. Bürd kör olmakla birlikte şiirlerinde bunu hissettirmemektedir. Nitekim şiirlerine konu ettiği kişi veya eşyayı gözü görenlerden daha iyi tas-

⁴⁸ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 186-187.

⁴⁹ Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe*, 3/230.

⁵⁰ Vatvât, *Gurerü'l-hasâ'isi'l-vâdha ve 'urerü'n-nekâ'izi'l-fâdha*, 244.

vir etmektedir. Örneğin aşağıdaki iki beyitte gözleriyle görmüş gibi sevgilisinin gözlerini tasvir ederek şöyle demektedir:⁵¹

حَيِّيًا صَاحِبِيَّ أُمَّ الْعَلَاءِ ... وَالْحَدْرَا طَرَفَ عَيْنِهَا الْحَوْرَاءِ

Arkadaşlar Ümmü'l-'Alâ'ya selamlayın! Sakın simsiyah (güzel) gözleriyle karşı karşıya gelmeyin

إِنَّ فِي عَيْنِهَا دَوَاءً وَدَاءً ... لِمُحِبِّ، وَالِدَاءُ قَبْلَ الدَّوَاءِ

Zira onun gözlerinde seven için hem şifa hem de hastalık vardır. Ancak önce (insanı) hasta yaparlar daha sonra şifa verirler

Yine aşağıdaki beyitte de sevgilisinin taktığı süsleri ve giydiği elbiseleri gözleriyle görüyormuş gibi şöyle tasvir etmektedir:⁵²

قَامَتْ تَرَاءَى لِي لِتَقْتُلَنِي فِي الْفُرْطِ وَالْحَلْحَالِ وَالْإِنْتَبِ

Öldürmek için bana görünmeye başladı. Küpe, halhal ve mini elbisesi içinde

Darbü'l-Meselin Madribi

Beşşâr b. Bürd'ün gözleri çirkin olduğu için Arap şairleri, bir kişinin gözlerinin çirkinliğini ifade etmek için Beşşâr'ın gözlerine teşbih ederek عَيْنُهُ عَيْنُ بَشَّارٍ "Onun gözleri, Beşşâr b. Bürd'ün gözleri gibidir" şeklinde bir benzetmeye başvurmuş ve böylece عَيْنُ بَشَّارٍ ifadesi darbü'l-mesel haline gelmiştir. Örneğin Mahled b. Ali es-Selâmî (ö.?), İbrâhîm b. Müdebbir'i hicvederken şöyle demektedir:⁵³

أَرَانِي اللَّهَ وَجْهَكَ جَاحِظِيًّا ... وَعَيْنُكَ عَيْنُ بَشَّارِ بْنِ بُرْدٍ

Allah, senin yüzünü Câhiz'in yüzü, gözlerini ise Beşşâr b. Bürd'ün gözleri gibi bana gösterdi

⁵¹ Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-'Ukaylî, *Dîvânu Beşşâr b. Bürd*, thk. Muhammed Tâhir b. 'Âşûr (Cezâir: Sekâfetu'l-'Arabiyye, 2007), 1/132.

⁵² Beşşâr b. Bürd, *Dîvânu Beşşâr b. Bürd*, 1/240.

⁵³ Se'âlibî, *Simârü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 188.

12- طَبَعُ الْبُحْتُرِيِّ (Buhtürî'nin Güzel Üslubu)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Duygu ve hayal gücü çok üstün olan şair Buhtürî (ö. 284/897), müteahhir dönem Arap şairleri arasında üslubu en güzel olan şair olarak kabul edilmektedir.⁵⁴ Akıcı, etkileyici, okuyucuya keyif verici, sürükleyici ve anlaşılır bir üslupla şiir yazan Buhtürî, bu hususlarda başka şairlere örnek olmuştur. Abbâsî halifesi el-Mütevekkil-'Alellâh'ın (ö. 247/861) arkadaşı ola şair ve edip Feth b. Hâkân'ın (ö. 247/861) suda boğulmaktan kurtulması münasebetiyle halifeye gönderdiği aşağıdaki beyitleri medih konusunda örnek gösterilmekte, güzel ve edebî bir üslupla yazıldığı için birçok âlim tarafından övülmektedir:⁵⁵

بَقِيَتْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فِيمَا ... بِقَاؤُكَ حَسَنٌ لِلزَّمَانِ وَطَيْبٌ

Sen hep müminlerin emiri olarak kalasın! Zira senin varlığın zaman için bir güzellik ve iyiliktir.

وَلَا كَانَ لِلْمَكْرُوهِ نَحْوُكَ مَذَهَبٌ ... وَلَا لِصُرُوفِ الدَّهْرِ فَيْكَ نَصِيبٌ

*Kötülükler sana doğru yol bulmaz olsun! Felaketlerin de sende bir payı olmasın!*⁵⁶

Darbü'l-Meselin Madribi

Buhtürî'nin şiirlerindeki üslubu güzel ve etkileyici olması sebebiyle şairler arsında طَبَعُ الْبُحْتُرِيِّ ifadesi meşhur olmuş ve "etkileyici, akıcı ve güzel üslup" anlamında darbü'l-meselin haline gelmiştir. Nitekim edip ve şair Mahled b. Ali es-Selâmî kendisinin üslubunun çekiciliğini ifade etmek amacıyla söz konusu darbü'l-meseli kullanarak şöyle demiştir:⁵⁷

وَأَعْطَيْتَ طَبَعُ الْبُحْتُرِيِّ وَشِعْرَهُ ... فَمَنْ لِي بِمَالِ الْبُحْتُرِيِّ وَعَمْرِهِ

⁵⁴ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 188.

⁵⁵ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 225.

⁵⁶ Şiirin nispeti için bk. Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Se'âlibî, *el-Müntehal*, thk. Ahmed Ebû Ali (İskenderiye: el-Matba'atü't-Ticâriyye, 1319/1901), 283.

⁵⁷ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 188.

Evet bana Buhtürî'nin güzel üslubu ve şiirleri verildi. Peki bana Buhtürî'nin malını ve cömertliğini kim verecek?

Yine başka bir Arap şairi övdüğü kişinin güzel özelliklerini saydıktan sonra şöyle demiştir:⁵⁸

مَالِي يَوْصِفُكَ سَيِّدِي مِنْ طَاقَةٍ ... وَلَوْ أَنِّي اسْتَمَلَيْتُ طَبَعَ الْبَحْرِي

Efendim! Senin özelliklerini anlatacak bir güce sahip değilim, buhtürî'nin üslubundan destek alsam bile

İbn Hallikân (ö. 681/1282) onun şiirlerinin güzel üslubunu dile getirirken şöyle demektedir:

وَهَذَا الشِّعْرُ هُوَ السِّحْرُ الْحَلَالُ عَلَى الْحَقِيقَةِ، وَالسَّهْلُ الْمُتَمَنِّعِ، فَلَيْلَهُ دُرُّهُ! مَا أَسْلَسَ قِيَادَهُ وَأَعَدَّبَ أَلْفَاظَهُ، وَأَخَسَّنَ سَبْكُهُ وَأَلْطَفَ مَقَاصِدَهُ،

وَأَيْسَ مِنْ الْحَشْوِ شَيْءٌ، بَلْ جَمِيعُهُ تُحِبُّ

“Bu şiir (Buhtürî'nin şiiri), işin gerçeğinde helal olan bir sihirdir. Kolaya görünüp de benzerinin söylenmesi güç olan bir sözdür. Tebrikler ona! Onun şiirinin üslubu ne akıcı, seçilen kelimeleri ne tatlı, biçimleri ne güzel ve anlamları ne kadar da incedir! Şiirinin bütün ifadeleri özenle seçilmiş, onlarda yararsız tek bir söz yoktur.”⁵⁹

13- تَشْبِيهَاتُ ابْنِ الْمُعْتَزِّ- (İbnü'l-Mu'tezz'in Teşbihleri)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Abbâsî halifesi, edip ve şair İbnü'l-Mu'tezz (ö. 296/908), teşbih sanatında üstün bir başarıya sahiptir.⁶⁰ Sarayda bolluk ve lüks içinde yaşaması ve başka şairlerin göremediği birçok mücevherat ve süs eşyalarını görmesi sebebiyle onun mücevheratla ilgili teşbihleri benzersiz olmuştur.⁶¹ Dolayısıyla birçok şiiri belâgat kitaplarında özellikle teşbih konusunda örnek olarak verilmiş ve Arap edebiyatında *İbnü'l-*

⁵⁸ Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 189.

⁵⁹ Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdır, 1900), 6/26.

⁶⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/520.

⁶¹ Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 2/105.

Mu'tezz'in şiirinde teşbih kâf'ını görürsen, karşına güzellik ve kusursuz bir lütuf çıkacak demektir." ifadesi meşhur olmuştur.⁶²

İbnü'l-Mu'tezz'in dilciler tarafından beğenilen ve güzel olarak kabul edilen teşbih örneklerinden biri, aşağıdaki beyitte yer alan tasviridir:

أَهْلًا بِفِطْرٍ قَدْ أَنَارَ هِلَالُهُ ... أَلَانَ فَاغْدُ عَلَى الْمِدَامِ وَيَكْرٍ

İftara merhaba! Onun hilali etrafı aydınlattı şimdi. Bu sebeple haydi sabahleyin erken şaraba koş artık

وَإِنظُرْ إِلَيْهِ كَزُرِّي مِنْ فِصَّةٍ ... قَدْ أَنْقَلْتَهُ حُمُولَةً مِنْ عُنْبَرٍ

Hele bir bak şuna adeta gümüşten bir tekne, amberden yükünün ağırlık verdiği.

Görüldüğü üzere İbnü'l-Mu'tezz ikinci beyitte hilali; güzel, parlak ve mavi gökyüzünde doğup yürümesi açısından gümüşten yapılmış ve masmavi denizin üzerine seyir halinde olan bir tekneye benzetmiştir. Hilalin güzelliğini daha da pekiştirip ifade etmek için onu, amber yükünü taşıyan bir tekneye teşbih etmiştir. Zira güzel koku taşıyan tekne, sahilde bekleyen kişileri sevindirip neşelendirdiği gibi, hilal de Ramazan'ın bitmesini bekleyen oruçluları sevindirmektedir. Dolayısıyla beyitte yer alan teşbihte insanı etkileyen ve canlandıran çok sayıda incelikler söz konusudur.⁶³

Yine Arap edebiyatı eserlerinde bir şiirde altı şeyi altı şeye benzetmeye örnek olarak İbnü'l-Mu'tezz'in aşağıdaki beyitleri zikredilmekte ve İbnü'l-Mu'tezz'in dışında başka bir şairin bunu beceremediği ifade edilmektedir.⁶⁴

بَدْرٌ وَلَيْلٌ وَعُصْنٌ ... وَجَهَةٌ وَشَعْرٌ وَقَدٌّ

Dolunay, gece ve (ince) dal, onun yüzü, saçları ve endamı gibidir

خَمْرٌ وَوَرْدٌ وَدُرٌّ ... رَبِيقٌ وَنَعْرٌ وَخَدٌّ

⁶² Se'âlibî, *Simâriü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 190.

⁶³ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-üdebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ' ve'l-bülegâ'* (Beyrut: Şirketü Dâri'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1420), 2/561.

⁶⁴ 'Alemü'l-hüdâ Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyin b. Mûsâ eş-Şerîf el-Murtadâ, *Gurerü'l-fevâ'id ve dürerü'l-kalâ'id*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1373/1954), 2/130.

Şarap, gül ve inci, onun tükürüğü, ağzı ve yanakları gibidir.

İbnü'l-Mu'tezz yukarıdaki şiirinin birinci beytinde mablüb (ters) teşbihe başvurarak dolunayı, sevgilisinin yüzüne; karanlık geceyi, saçlarına; ince dalı ise endamına benzetmiştir. İkinci beyitte ise şarabı, onun tükürüğüne; gülü, ağzına (dudaklarına) ve inciye de yanaklarına teşbih etmiştir.

Darbü'l-Meselin Madribi

Yukarıda da dile getirildiği gibi estetik, zarafet ve insanın iç dünyasını etkilemesi bakımından İbnü'l-Mu'tezz'in teşbihleri ün yapmıştır. Bu sebeple Arap edebiyatında güzel ve kaliteli olan şeyler için ائبن المَعْتَزَّ تشبيهاً ifadesi kullanılmış ve sözü edilen ifade darbü'l-mesel haline gelmiştir.⁶⁵

14- عتاب جحظة (Cahza'nın Kınaması)

Darbü'l-Meselin Mevridi

Abbâsî döneminin meşhur şair ve ediplerinden Cahza el-Bermekî'nin (ö. 324/935) nahiv, lügat ve astronomi gibi ilmlerde büyük bir birikime sahip olduğu gibi, şiir ve edebiyat alanlarında da döneminin seçkinleri arsında yer almaktaydı. Gözlerinin dışa doğru çıkık olması nedeniyle nedimi olduğu Abbâsî halifesi İbnü'l-Mu'tezz tarafından جحظة lakabı takılmıştır.⁶⁶ Şiir inşâ etme ve müzik aletleri çalmada usta olduğundan خبائِر “şarkıcı” ve الطنبُورِي “tam-bur çalan” gibi lakaplarla meşhur olmuştur.⁶⁷ Cahza hicâ (hiciv), gazel, vâsif (tasvir), medih (övgü), risâ (mersiye) ve 'itâb gibi farklı konularda şiir yazmıştır. Onun Arap edebiyatında itâb (kınama) temalı şiirleri meşhur olmuştur. Zira şiirlerinde başkaları itâb ederken incitici olmayan nazik bir üslupla kınamıştır.⁶⁸ Örneğin aşağıdaki beyitlerde, hastalanınca onu ziyaret etmedikleri için arkadaşları kınamaktadır. Beyitlerde devranın dönüp dolıştığını, dolayısıyla onlar da bir gün hasta olacaklarını, hasta olduklarında kendisinin de

⁶⁵ Se'âlibî, *Simârü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 190.

⁶⁶ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 1/134.

⁶⁷ Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1993), 1/208.

⁶⁸ Âmine Hasan Muhammed ez-Zübeyr, *Cahza el-bermekî hayâtuhu ve ş'iruhu* (Hartûm: Câmî'atu Ummi Dermân, Kismü'd-Dirâsiti'l-Edebiyye ve'n-Nakdiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1429/2007), 57-103.

onları ziyaret etmeyeceğini ve onları aldırmandan keyfine bakacağını, öldükleri takdirde de sadece kabirlerini ziyaret edip üzüleceğini dile getirmektedir. Beyitler şöyledir:

مَرَضْتُ فَلَمْ يُعْذِرْنِي فِي شِكَايِي ... مِنَ الْإِخْوَانِ دُو كَرِيمٍ وَخَيْرِ

Hastalandım, acılar içindeyken beni ziyaret etmedi, arkadaşlarımdan cömert ve iyilik sahibi olan

فَإِنْ مَرَضُوا وَلِأَتَائِمِ حُكْمٍ ... سَيَنْفَعُنِي فِي الصَّغِيرِ وَفِي الْكَبِيرِ

Onlar da hasta olurlarsa ki zamanın da bir fermanı vardır. Küçük büyük demeden herkes için geçerli olan bir ferman

عَدَوْتُ عَلَى الْمُدَامَةِ وَالْمَلَاهِي ... وَإِنْ مَاتُوا حَزِنْتُ عَلَى الْقُبُورِ

(Ben de onları ziyaret etmem) şaraba ve eğlenceye devam ederim. Ölürlerse kabirleri üzerinde hüznlenirim

Görüldüğü üzere Cahza, yukarıdaki beyitlerde arkadaşlarını zarif ve nazik bir üslupla kınamaktadır. Nitekim onları, *مِنَ الْإِخْوَانِ دُو كَرِيمٍ وَخَيْرِ* "Arkadaşlarımdan cömert ve iyilik sahibi olan" şeklindeki ifadesiyle nitelemektedir. Yine *وَإِنْ مَرَضُوا* "Ölürlerse kabirleri üzerinde hüznlenirim" sözüyle de arkadaşlarına yönelik beslediği derin sevgisine işaret etmekte ve öldükleri takdirde mezarlarını ziyaret edeceğini ve onlara üzüleceğini belirtmektedir.

Darbü'l-Meselin Madribi

Cahza'nın kınamadaki güzel üslubundan dolayı şair ve edipler arasında *عَتَابٌ جِحْظَةٌ* ifadesi yaygınlık kazanarak tatlı, yumuşak, kibar ve nezaketli olan her şey için kullanılmaya başlamış ve bu hususları dile getirmek anlamında *darbü'l-mesel* olmuştur.⁶⁹ Nitekim Cahza'nın kendisi de aşağıdaki beyitte *عَتَابٌ جِحْظَةٌ* ifadesini "güzel, yumuşak ve ılık" anlamında kullanmıştır:⁷⁰

وَرَقًّا الْجُوَّ حَتَّى قَبِيلَ هَذَا ... عَتَابٌ بَيْرٌ جِحْظَةٌ وَالزَّمَانِ

⁶⁹ Se'âlibî, *Simâriü'l-ku'lûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb*, , 191.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (b.y: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 15/221.

Hava öyle yumuşadı ki, “bu hava, Cahza ile zaman arasında meydana gelen atışma gibidir” denildi.

Şair ve kâtip Bedî'üzzamân el-Hemedânî'nin (ö. 398/1008) bir arkadaşına gönderdiği mektupta da *عِتَابٌ جَحْظَةٌ* ifadesi yer almakta ve “sert olmayan nezaketli eleştiri” anlamında kullanılmaktadır. Bedî'üzzamân mektubunda şöyle demektedir:⁷¹ *بَيْنَنَا عِتَابٌ لِحَظَّةٍ كِعِتَابِ جَحْظَةٍ، وَاعْتِدَارَاتٌ بِاللَّيَّةِ كَاعْتِدَارَاتِ النَّايَةِ* “Birbirimize yönelik Cahza'nın eleştirileri gibi anlık eleştirilerimiz ve Nâbiga'nın i'tizârları gibi zirveye ulaşan i'tizârlarımız vardır.”

Sonuç

Arap dilinde çok sayıda *darbü'l-mesel* söz konusudur. Her meselin bir mevridi ve madribi vardır. Arap şiirinde ve edebî metinlerinde sıklıkla kullanılan meseller, farklı içeriklere sahiptir. Meselleri ihtiva eden şiir ve edebî metinlerin anlaşılması, içerdikleri mesellerin mevrid ve madriblerinin bilinmesi ne bağlıdır. Aksi takdirde anlaşılmasında güçlük çekilecektir.

Bazı Arap meselleri, meşhur Arap şairlerinin isimlerine izâfe edilerek ortaya çıkmıştır. Diğer meseller gibi, bu meseller de birçok Arap şiiri ve edebî metinlerde yer almaktadır. Bu mesellerin doğmasına vesile olan ilk olayı bilmek ve nasıl bir anlam kaymasını yaşayıp ilk olaya benzeyen durumları da kapsayacak şekilde geniş bir anlama sahip olmaya dönüştüğünü öğrenmek büyük bir önem taşımaktadır. Zira bu durum, bu ifadelerin yer aldığı şiir ve metinlerin anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Arap edebiyatında sıklıkla yer verilen söz konusu mesellerden *حَلَّةٌ اِثْرِيَّ الْقَيْسِ* ifadesi, “gerçekte görüldüğü gibi olmayan”; *رِيَوْمٌ عَيْبِد*, “talihsiz ve kötü gün”; *حَوْلِيَّاتٌ زُهَيْرٌ*, “üstün edebî güzelliklere sahip olan şiir”; *صَحِيفَةٌ الْمُتَلَمِّسِ*, “ölüm fermanı”; *رَقْدُحُ ابْنِ مُقْبِلٍ*, “isabetli ve başarılı”; *لِسَانُ حَسَّانٍ*, “keskin ve uzun”; *سَيْفُ الْقَرْزُوقِ*, “körelmiş ve kesmeyen kılıç”; *بِنَاتٌ نُصَيْبٍ*, “arzu edilmeyen şey veya kimse”; *غَزَلُ ابْنِ أَبِي رَبِيعَةَ*, “eşsiz ve güzel gazel şiiri”; *عَزِيٌّ*

⁷¹ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Se'âlibî, *eş-Şekvâ ve'l-'itâb ve mâ vaka'a beyne'l-hillân ve'l-eshâb*, thk. İlhâm Abdülfettâh el-Müftî (Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sekâfe ve'l-Fünûn ve'l-Âdâb, 1421/2000), 23.

بَسَّار, çirkinlik; طَبَعُ الْبَحْرِي, “güzel üslup”; تَشْبِيهَاتُ ابْنِ الْمُعْتَزِّ, “estetik ve güzel olan”; عِتَابُ جِحْظَةَ “incitici olmayan ifadeler” anlamında kullanılmıştır.

Arap şairlerinin isimlerine izâfe edilen mesellerin çokluğuna ve söz konusu mesellerin Arap kelimada sıklıkla kullanılmasına rağmen konuyla ilgili herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu meselleri bir makale kapsamı içerisinde bir araya getirmek, her bir meselin mevrîd ve madribini açıklamak, bu mesellerin yer aldığı şiir ve edebî metinlerden şahid getirmek önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Kaynakça

- ‘Abbâsî, Ebû'l-Feth Abdürrahîm b. Abdurrahmân. *Me'âhidü't-tansîs ala şevâhidü't-telhîs*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 2 Cilt. Beyrut: ‘Âlemü'l-Kütüb, ts.
- ‘Âmirî, Ebû ‘Akîl Lebîd b. Rebî’a b. Mâlik b. Ca’fer. *Dîvânü Lebîb b. Rebî’a el-‘Âmirî*. nşr. Hamdû Tammâs. b.y.: Dârü'l-Ma’rife, 2004.
- ‘Âmirî, Ebû Kâ’b Temîm b. Übey b. Mukbil b. Avf el-Aclânî. *Dîvânü İbn Mukbil*. thk. İzzet Hasan. Dimaşk: İhyâü't-Türâsî'l-Kadîm, 1962.
- Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 13 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1997/1418.
- Beşşâr b. Bürd, Ebû Muâz el-Ukaylî. *Dîvânü Beşşâr b. Bürd*. thk. Muhammed Tâhir b. ‘Âşûr. Cezâir: Sekâfetu'l-'Arabiyye, 2007.
- Câhiz, Ebû Osmân ‘Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Hilâl, 1423.
- Dabbî, Ebû'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ. *Kitâbü'l-Emssâl*, thk. İhsan ‘Abbâs. Beyrut: Dârü'r-Râidî'l-'Arabî, 1401/1981.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm. *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*. 10 Cilt. Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1995.
- Demîrî, Ebû'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Îsâ. *Muhtasarü'l-Gayssi'l-müseccem fî Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem*. thk. Cemil Abdullah Uveyda. b.y.: Dârü'l-'Ulûm, 2008/1429.

- Dımaşkî, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin. *Târîhu Dımaşk*. thk. 'Amr b. Garame el-'Amrevî. 80 Cilt. b.y.: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Dineverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe. *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1423.
- Durmuş, İsmail. "Mesel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/293-297. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ebû 'Ubejde, Ma'mer b. el-Müsennâ. *Şerhü nekâ'izi Cerîr ve'l-Ferezdek*. thk. İbrâhîm Hür-Velîd Mahmûd Hâlis. 3 Cilt. Ebûzabî: el-Mecme'u's-Sekâfî, 2. Basım, 1998.
- Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed. *el-Egânî*. thk. İhsan 'Abbâs vd. 25 Cilt. Beyrut, Dâru Sâdır, 3. Basım, 2008.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher. *Tehzîbü'l-luga*. thk. Muhammed 'Avd Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 2001.
- Gazûlî, 'Alâüddîn Ali b. Abdullâh el-Bahâî. *Metâli'u'l-büdûr fî menâzili's-sürûr*. 2 Cilt. b.y.: İdâretü'l-Vatan, 1299.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî. *el-Hasâ'is*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. 3 Cilt. b.y.: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, ts.
- İbn Hallikân, Ebü'l-'Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*. thk. İhsân 'Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1900.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, 1414.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. *Subhu'l-a'sâ fî sinâ'ati'l-inşâ'*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. b.y.: Dârü Mektebeti'l-Hayât, 1986.

- Meydânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Dârü'l-Ma'arife, ts.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Dîmaşk: Dârü'l-Kalem, 1412.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Muhâdarâtü'l-üdebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ' ve'l-bülegâ'*. Beyrut: Şirketu Dâri'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1420.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed Arnavut-Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2000.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *el-Müntehal*, thk. Ahmed Ebû Ali. İskenderiye: el-Matba'atü't-Ticâriyye, 1319/1901.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *eş-Şekvâ ve'l-'itâb ve mâ vaka'a beyne'l-hillân ve'l-eshâb*. thk. İlham Abdülfettâh el-Müftî. Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sekâfe ve'l-Fünûn ve'l-Âdâb, 1421/2000.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *Simâri'l-kulûb fî'l-muzâf ve'l-mensûb*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed. *Sifri's-sa'âde ve sefri'l-ifâde*. thk. Muhammed ed-Dâlî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdir, 1995/1415.
- Süyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed. *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luga*. thk. Fuâd Ali Mansûr. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Şerîf el-Murtadâ, 'Alemü'l-hüdâ Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyin b. Mûsâ. *Gure-rü'l-fevâ'id ve dürerü'l-kalâ'id*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1373/1954.

- Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ali b. Muhammed el-Hatîb. *Şerhu Dîvânî Ebî Temmâm*. nşr. Râcî el-Esmer. 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2. Basım, 1993.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *Fütûhu'l-gayb fi (ve)'l-keşf'an kınâ'i'r-reyb*. thk. İyâd Muhammed el-Ğüc. 17 Cilt. Dubai: Câzîetü Dübey ed-Düveliye li'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1434/2013.
- Uzun, Tacettin. "Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)". *Harran Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi* 11/11 (2003), 155-169).
- Vatvât, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yahyâ. *Gurerü'l-hasâ'isi'l-vâdîha ve 'urerü'n-nekâ'idi'l-fâdîha*. thk. İbrâhîm Şemsüddîn. Betrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008/1429.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-üdebâ'*. thk. İhsân 'Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1993.
- Yâzîcî, İbrâhîm b. Nâsîf b. Abdillâh b. Nâsîf b. Canbulat. *Nüc'atü'r-râ'id ve şir'atü'l-vârid fi'l-müterâdif ve'l-mütevârid*. 2 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Ma'ârif, 1905.
- Yûsî, Ebû Ali Nûruddîn Hasen b. Mes'ûd b. Muhammed. *Zehrü'l-ekem fi'l-emsâl ve'l-hikem*. thk. Muhammed Haccî-Muhammed el-Ahdar. 3 Cilt. Mağrib: Dârü'l-Beyzâ', 1401/1981.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. b.y: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî. 52 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2. Basım, 1413/1993.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Reb'ü'l-ibrâr ve nusûsü'l-ahbâr*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1412.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Fâ'ik fi garîbi'l-hadîs*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cil. Lübnan: Dârü'l-Ma'arife, 2. Basım, ts.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris. 8 Cilt. *el-A lâm*. b.y.: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.

Zübeyr, Âmine Hasan Muhammed. *Cahza el-Bermekî Hayâtuhu ve Ş'iruhu* Hartûm: Câmi'atu Ummu Dermân, Kismü'd-Dirâsiti'l-Edebiyye ve'n-Nakdiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1429/2007.